

РОЗДІЛ 6 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 811.161.2'373:821.161.2 Шевчук
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.1.45>

КОЛІРНІ ЛЕКСЕМИ В РОМАНІ «ДІМ НА ГОРІ» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

COLOR LEXEMES IN VALERIY SHEVCHUK'S NOVEL «THE HOUSE ON THE MOUNTAIN»

Бегеш А.І.,
orcid.org/0000-0003-0430-2447
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Ужгородського національного університету

Стаття присвячена дослідженню кольору як складника художнього стилю прози В. Шевчука. Вивчення кольорів дає нам можливість глибше проникнути в художній світ автора, адже кожний письменник має своє відчуття кольору. Актуальним залишається дослідження семантики кольору, джерел походження та особливостей використання барволексем у романах В. Шевчука.

Наша мета – дослідити колірні лексеми в романі «Дім на горі» В. Шевчука. Наше завдання – з'ясувати особливості та функційне навантаження барволексем у романі, визначити їхню символічну роль.

Досліджено особливості та функційне навантаження колірних лексем. Доведено, що колір нерозривно пов'язаний із сюжетом твору, адже він віддзеркалює сприйняття автором світу і має важливе ідейне навантаження та потужний емоційний вплив на читача. З'ясовано, що в романі «Дім на горі» колір є поширеною лексичною одиницею. В. Шевчук майстерно використовує барволексеми для створення колориту, для характеристики й оцінки зображуваного, для передавання колірної символіки. За допомогою барви автор розкриває психологічний стан героїв, утверджує або заперечує певні думки. Письменник надає перевагу синьому та жовтому (золотистому) – кольорам неба та сонця. Вони переплітаються і доповнюють один одного. З'ясовано, що синій колір наскрізно впливається в усю художню структуру твору, акцентує на певних моментах розвитку характеру, подій. Саме синій колір і всі його відтінки найбільше привертають увагу читача, бо синьою барвою залитий світ персонажів роману. Тут синій колір асоціюється зі спокоєм, щастям, дорогою. Вдале поєднання «холодного» синього кольору з «теплим» жовтим – це поєднання мудрості з теплом і світлом. Звернено увагу на символічність колірних епітетів, які можуть формуватися на основі прямого значення слова – назви кольору і на основі переносного, вони відбивають народні традиції, звичаї, вірування.

Ключові слова: Валерій Шевчук, колірні лексеми, світлі барви, семантика кольору, символічність, синій.

The article is devoted to the study of color as a component of Valeriy Shevchuk's artistic prose style. The study of colors allows for a deeper insight into the author's artistic world, as every writer possesses a unique perception of color. Researching the semantics of color, its origins, and the specific use of color lexemes in V. Shevchuk's novels remains highly relevant.

Our goal is to investigate the color lexemes in V. Shevchuk's novel «The House on the Mountain». Our task is to determine the characteristics and functional load of color lexemes in the novel, as well as to define their symbolic role.

The study examines the characteristics and functional load of color lexemes. It is proven that color is inextricably linked to the plot of the work, as it reflects the author's perception of the world, carries a significant conceptual load, and has a powerful emotional impact on the reader. It is established that in the novel «The House on the Mountain», color is a frequent lexical unit. V. Shevchuk masterfully employs color lexemes to create atmosphere, to characterize and evaluate the subjects depicted, and to convey color symbolism. Through color, the author reveals the psychological state of the characters and affirms or refutes certain ideas. The writer favors blue and yellow (golden) – the colors of the sky and the sun. They intertwine and complement each other. It is established that the color blue is woven throughout the entire artistic structure of the work, emphasizing specific moments of character development and plot events. It is the color blue and all its shades that most attract the reader's attention, as the world of the novel's characters is saturated with blue hues. Here, blue is associated with tranquility, happiness, and the journey. The successful combination of «cold» blue with «warm» yellow represents a fusion of wisdom with warmth and light. Attention is drawn to the symbolism of color epithets, which can be formed based on both the literal meaning of the color term and its figurative sense, reflecting folk traditions, customs, and beliefs.

Key words: Valeriy Shevchuk, color lexemes, light colors, color semantics, symbolism, blue.

Постановка проблеми. У художньому тексті всі мовні засоби є важливими. Увагу дослідників привертають барволексеми, які функціонують у творах українських письменників. Відомо, що кольороназви нерозривно пов'язані з сюжетом твору, адже колір віддзеркалює сприйняття автором світу і має важливе ідейне навантаження та потужний емоційний вплив на читача. Однією з особливих ознак ідіостилю В. Шевчука є активне використання колірних лексем. Актуальним залишається дослідження семантики кольору, джерел походження та особливостей використання барволексем у романах В. Шевчука. Вивчення кольорів дає нам можливість глибше проникнути в художній світ автора, адже кожен письменник має своє відчуття кольору. В. Шевчук майстерно використовує барволексеми для створення колориту, для характеристики й оцінки зображаного, а також для передавання колірної символіки. За допомогою барви автор розкриває психологічний стан героїв, утверджує або заперечує певні думки. Слова зі значенням кольору створюють лексико-семантичне поле кольору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення художньо-образної функції кольору в романах має важливе значення для проникнення в естетичну своєрідність творів. В українській лінгвістиці проблематикою кольору займалися І. Бабій, Л. Гоцур, Н. Дарчук, І. Ковальська, Г. Яворська, Т. Коваль, В. Папіш, Л. Ходанич та ін. Цій темі ми теж присвятили свої розвідки, дослідивши функціонування кольору у творах Л. Дереша, С. Жадана, А. Кокотюхи, В. Шкляра та ін. Кажуть, що кожен письменник має свій колір, але, напевно, краще сказати, що кожен твір має відповідне навантаження кольорами. У Л. Дереша в романі «Трохи п'їтьми, або на краю світу» відчитується боротьба чорного з білим, де перемагає білий [3]. У А. Кокотюхи в романі «Червоний» своєрідним символом є червоний колір – колір біди і свята одночасно [4]. Ми дослідили також колірний символізм в заголовках романів про УПА А. Кокотюхи [1]. У С. Жадана в романі «Інтернат» і чорний, і білий кольори – кольори війни, смерті, розрухи [2].

Науковці М. Барабаш, А. Горнятко-Шумилович, М. Замбжицька досліджували сакральні мотиви творів В. Шевчука. І. Приліпко зацікавила інтертекстуальна поетика роману «На полі смиренному». Концепти раціонального / ірраціонального в художній галактиці письменника досліджувала Л. Тарнашинська. О. Переломова досліджувала мовний аспект ідіостилю В. Шевчука, мовні засоби творення образності в його художніх тво-

рах. Авторка зазначає: «Письменник В. Шевчук у мовних знаках творить свою «нову реальність», паралельний мистецький світ, за визначенням самого письменника, «естетичний надсвіт», що входить до ширшого поняття – художня мікрогалактика [9]. Г. Гримашевич та Н. Мельник у статті «Семантика кольорів у творчості Валерія Шевчука» досліджували особливості назв кольорів у романі В. Шевчука «Дзигар одвічний». Авторки констатують, «що автор майстерно знаходить необхідні барви для змалювання природи, людини, предмета. ... Він не просто змальовує обставини, в яких діють герої, а й розкриває їх внутрішній стан. Багатобарвність, художня виразність описуваних об'єктів досягається значною мірою завдяки використанню колірних прикметників. Адже саме прикметники найчастіше використовуються для створення яскравих художніх образів. Переважна більшість цих слів мають первинну, типову для української свідомості семантику. Взагалі художній образ найчастіше створюється за допомогою переносного значення слова або спеціального лексико-семантичного прийому. Однак і в прямому значенні колірні прикметники в тому чи іншому контексті можуть продовжувати певні асоціації, стати основою художнього образу» [6]. У романі «Дзигар одвічний», як вважають дослідниці, переважає чорний колір. Г. Косарева у статті «Сакральні виміри прози Валерія Шевчука (на матеріалі романів «На полі смиренному», «Три листки за вікном») зазначає: «Автор за допомогою художнього паралелізму, використовуючи епітети колоративи, створює місткі портрети персонажів» [8]. Дослідження колірної лексики в сучасному мовознавстві об'єднують у самостійну галузь – лінгвістику кольору, завдання якої – лінгвістичне осмислення мовної картини кольору.

Постановка завдання. Наша мета – дослідити колірні лексеми в романі «Дім на горі» В. Шевчука. Наше завдання – з'ясувати особливості та функційне навантаження барволексем у романі, визначити їхню символічну роль.

Виклад основного матеріалу. У романі «Дім на горі» яскраво простежується символіка кольору. Колір присутній на сторінках роману, але різні кольори відповідають настрою, думкам персонажів, подіям. Автор ретельно використовує кольори, які пов'язані і з його думками та відчуттями. У мовній картині світу персонажів роману, як і автора, значне місце посідають назви хроматичних кольорів, бо їхній світ – яскравий і барвистий. Автор надає перевагу **синьому та жовтому** (золотистому) кольорам. Вони пере-

плітаються і доповнюють один одного, бо сторінками роману мандрує **синє сонячне** повітря: *«Весь простір бачився йому заповнений сонцем, синім небом...»* [11, с. 168]; *«Над нами висів розпечений казан сонця, чисте небо розгорнуло синє шатро, і не було там ні тіні. Сипалося на вулицю й будинки синє сяйво, і повітря від того здавалося живе й драглисте»* [11, с. 450]). У ясно-синіх очах господаря попик побачив озеро степу, яке світилося бірюзою, а в ньому купалося *«яскраве сонце, наче хто мив у ньому золоту мису»* [11, с. 463]. Очі Хлопця *«в цей мент були повні золотого проміння і синього неба»* [11, с. 519]. Кольори неба і сонця тісно поєднані.

Найчастіше автор використовує **синій** колір і всі його відтінки. Саме синій колір наскрізно влітається в усю художню структуру твору, акцентує на певних моментах розвитку характеру, подій. За «Словником символів культури України» дізнаємося, що синій колір – спокійний, сентиментальний, серйозний. Символізує довір'я, безкінечність, сум. Це колір неба і моря. Він викликає відчуття холоду. У християнській культурі асоціюється з вічною божественною істиною» [10, с. 160]. Відомо, що синій – улюблений колір символістів. В. Кононенко зазначав, що синій колір *«викликає асоціації суму, задуми, журби»*, але може бути кольором щастя, надії, любові [7, с. 79–80].

Роман починається з того, як Володимир приходить до місця своєї роботи і його огортає первозданна тиша та золоте світло з голубими спалахами. Його зустрічає дід із синіми очима, від яких йому стає радісно, бо цей колір супроводжував героя з самого початку. Зустріч із Галею осяяна сонцем та синявою: *«Володимир покинув те дворисько на горі, покинув ясно-синю жінку, але забрав із собою немало її синяви та й краси, що так щиро світилася до нього»* [11, с. 47]. Автор порівнює Галю з ясно-синьою кулькою, у ній жила повітряна синя богиня, *«складена з голубих площин, а вдягнена в сонячне проміння»*, з поглядом *«палющих синіх очей»*. Хлопця осліплює її голуба, осяйна постать. Бабі вона нагадує ясно-синього метелика. Для Володимира Галя – ясно-синя постать, ясно-синє диво, облите голубим світлом. Відчутне гарне поєднання світла із синім кольором, тут синій колір не є холодним, він випромінює тепло. Другий розділ роману має назву «Синя дорога». Автор виносить колір у заголовок, таким чином виділяє головне, бо назва твору – ключове слово. Важливу роль тут відіграє символічний образ дороги, який, за словами Олени Переломової, стає *«вагомим означником*

світорозуміння митця». Дослідниця стверджує, що *«концептуальне наповнення символічного образу дороги складає образну парадигму, яка має інтертекстуальний вимір»* [9]. Для багатьох персонажів дорога стає синьою, із синім мохом, як і синя туга: *«Саме туди вела синя мерехтлива дорога...»* [11, с. 55]; *«Побачив він синю дорогу, по якій було розкидано зористе каміння...»* [11, с. 69]; *«Тиха туга попливла з її очей і розплилася в синьому сонячному повітрі»* [11, с. 517]. Марія бачить синювате світло, яке розливається надовкола, і від цього сяйва синіє і дорога, бо синява така, що аж очі сліпить: *«Марія відчула від того поцілунку, що в неї розширилося серце, що вся вона наче налита голубим вітром і що хоче брести так по цій дорозі з ним»* [11, с. 160]. Хлопця також вабить синя дорога: *«Ясно-синю дорогу побачив у цей ранок Хлопець... Йому аж дихання заклало, так захотілося ступити на те синє полотно і рушити по ньому, не озираючись»* [11, с. 183]. Вабить його також синій гребінь лісу, а повітря на горі стає синюватим, *«дим у місячному промінні здався ясно-синім»* [11, с. 211]. Синя дорога в персонажів має різні виміри: кілометр синьої дороги, шматок синьої дороги, ріка синьої дороги, бинда дороги.

Майже всі чоловіки-мандрівники та їхні жінки мають сині очі. Іван Шевчук має *«сині, напрочуд добрі очі»*, які наповнені спокійним та мудрим світлом. Марія знаходить ласку в небесних очах Івана: *«Подивилась йому у вічі і ввійшла в глибину щедрої синьої ласки, що випромінювалася з його очей»* [11, с. 162]. Неоліна в очах Хлопця бачила ясно-сині озерця, які світилися й обігрівали. У батька Іллі очі також сині: *«Вищвілі, мов зимове небо, і горіло в них по вогнику»* [11, с. 380]. Білочубий хлопець має небесно-сині очі. Присутні й інші колірні епітети: сині метелики, повітря синювате, синьо-брунатний дим, синє сонячне повітря, синій морок.

Небо в романі синє, синезне і його дуже багато: *«...цвіло тільки те ж таки неймовірно синє небо, яке знову вразило його бездоганно чистим кольором...»* [11, с. 178]; *«...синезне серпневе небо з величезними купчастими хмарами»* [11, с. 172]. Поле також, як небо (*«синє поле неба»*) [11, с. 174]). Для Володимира небо стає ясно-синім, *«що аж похитувалось у них над головами, таке багате було й соковите»* [11, с. 220]. Небо *«синьо хиталося над цілим світом»* [11, с. 531]. Осіннє небо для Івана блідне: *«Він відчував: стерня – темна, а волошки – блідо-сині. Над ними таке ж небо: хмари, мов стерня, а небо волошкове. Він подумав, що блідо-синє – це відчуття цієї осені, її вог-*

кий та привільний дух» [11, с. 439]. Помешкання ігумена Іллі Торського заливає густо-синій сутінок, навіть «сніг важко синів». Часто автор описує чисте небо, яке «розгорнуло синє шатро», і сипле навколо синє сяйво: «Небо наливалось світлом і гасило зірки. Затулило недогорілий місяць і синьо хиталося над цілим світом» [11, с. 531]. Перевізник бачив, як над головою «розширювався темно-синій блават, проколений безліччю зірок» [11, с. 548]. Обличчя пана «здалося перевізникові трохи засиненим, вресіті, засинений тепер був цілий світ...» [11, с. 549]. Синій колір та всі його відтінки символізують також ніжність, сум, далечінь.

Для Хлопця навіть постать матері – ясно-синя. Його сестра Оксана також оповита синім кольором: «Назустріч йому йшла легка юна дівчина в ясно-синьому платті. Обличчя її було трохи сонне, а очі голубі» [11, с. 231]. У синіх сутінках дим від люльки Хлопця нагадує «сивасто-синій клубень» та «сині хвили», він «голубіє навіть у темряві». Оксана звернула увагу, що очі брата «палали синім полум'ям», вона також бачить синю дорогу річки та синю долину в місячному сяйві. Неоліна напивалася чистої води із ясно-синіх озерець Хлопця, і в синій тиші, яка оточувала закоханих, вона побачить «синє небо чи не менш сині його очі». Автор зазначає, що очі Хлопця «були повні золотого проміння й синього неба» [11, с. 519]. Білочубий хлопець має небесно-сині очі. Дивний білий попик має ясно-сині очі, як два шматки синього неба, які сяяли синім вогнем. Тиша також отримує колір: «Дві сльозини скотилися із синіх, як цей ранок, очей. ...і тиша стояла первісна – тиша, як тканина блаватна» [11, с. 478–479].

«Назви таких кольорів, як голубий, блакитний часто набувають символічного звучання і означають «ніжність, краса, любов». ...Згідно з християнськими догматами, **голубий** колір символізує «устремління світу до Бога» [10, с. 161].

Майстер модельного взуття Микола Вашук випромінював якийсь струм на своїх клієнтів, від цього дорога, «якою йшли, блакитніла, і перед кожною мимовільно завіттали палкі волошкові очі. Здавалося, наповнювалася тими волошковими очима ціла вулиця, весь світ через те волошковів...» [с. 60]. Пташка зі сну має голубі крила: «...синя пташка сну спустилася Володимирові на очі і заслонила йому їх широкими голубими крилами» [11, с. 24].

Натрапляємо на велику кількість лексем з голубою барвою: голуба пройма вікна, голубі дзвони неба, ясний блават, блакитний сутінок, блакит-

ний шовк неба, синьо-брунатний дим, волошкове небо, тиша, як тканина, блаватна.

Сонячний світанок посинив й очі Галі, тому під цей колір вона вибирає голубу сукню, як оте голубе небо. Дівчина нагадує голубого метелика, вона навіть махнула голубою рукою Володимиру. Печаль у Галі голуба: «Це засіяло раптом Галинину душу печаллю, такою ж чистою, як цей вечір, і голубою, як смужка на овиді» [11, с. 18]. Володимир «побачив, як вилітає з голубого безмежжя Вітер... світ з червоного став блідаво-фіалковий...» [11, с. 22]. Галинине плаття – голубе шовкове море. Дощ стає голубим: «Лився крізь шиби голубий дощ, великі купчасті хмари тяглися по голубій дорозі неба і зникали на окоємі. ...бачила синю бинду річки...» [11, с. 288].

Саме синій колір і всі його відтінки найбільше привертають увагу читача, бо синьою барвою залитий світ персонажів роману. Тут синій колір асоціюється зі спокоєм, щастям, дорогою. Володимир прагне розчинитися «у цьому бринячому спокої, в голубому повітрі» [11, с. 191]. Для Володимира очі Івана були, «як два ясно-сині озерця». На сонці його очі стають голубими: «Дивився звуженими від сонця очима, і з них хлюпав на світ голубий та безмежний спокій» [11, с. 207]). Іванові хочеться прихилити до землі яскраво-синє небо і «трохи того золота, що так вилискує вгорі», щоб дружина була щасливою. Цей колір вабить, зачаровує, викликає посмішку, налаштовує на позитив. «Образи, які створив автор за допомогою прикметників синій, голубий, блакитний, виразні, легкі для сприймання, хоча й належать до гама „холодних кольорів“. Ці кольори викликають у читача асоціації, які пов'язані зі спокоєм, мудрістю та піднесеністю» [6]. У багатьох класиків, наприклад, у В. Сосюри, М. Вінграновського та ін., синій – колір щастя, любові, радості.

Відомо, що **жовтий** колір асоціюється найперше із сонячним світлом, він символізує радість, тепло, повагу. Г. Косарева зазначає: «Поза сумнівом, образ сонця у цьому уривку – то життєдайний символ буття. Тож письменник, актуалізуючи солярний вимір, наголошує водночас, що природа є нашим сонцем, відповідно Бог – це внутрішнє сонце людини. Тож, образ світла інтерпретується в романі в контексті духовного світу персонажів та людських пристрастей» [8].

Жовтий колір для старого Івана – колір осені. Він асоціюється також зі зрілістю та старістю: «Цього разу впадав у визір старого більше жовтий колір, чув він дух тлілих бур'янів, втомленої землі й першого осіннього листя... Тиха осінь

ступала на землю золотими черевичками... Старий надто виразно побачив ту жовту постать...» [11, с. 174]; «Все пропахло осінню, прілою, жовтою, сірою, як сама наша матінка земля» [11, с. 410]. У главі «Самсон» Івана оточує жовтий колір – колір сонця та світла: «Жовто горіли, обліті сонцем, галявини, і він сам палився у тій жовтизні» [11, с. 415]. Дівчина Мотря випромінює світло, він закохався, тому «весь світ бачив у жовтому світлі, у тій болющій доброті» [11, с. 416]. Для Івана жовтий колір – це жовто-гаряче тіло лева, бджоли, сонце і медовий запах землі, усе це асоціюється зі спокоєм, радістю: «А навкола все дихало розкішним спокоєм, теплом та роздоллям. Йому стало легко» [11, с. 425]; «...і велетень почав пригадувати, який то жовтий колір. “Колір тепла”, – подумалося йому, і він усміхнувся своєму левові. ...Врешті, він згадав той жовтий колір – запах листя, цих дерев і лева» [11, с. 437]. Жовтий колір для Івана переходить у золотий, тому золотими стають соснові стовбури, смола, коні. З допомогою баби Жабунихи Хлопець вибирає жовту зорю: «Жовтої нам і треба. Жовта – це, хлопче, гроші. Але не твої і не нічий, а людські» [11, с. 524]. У руках чарівниці жовта куля стає золотою, обтикана світлими нитками, мов безліччю золотих голок. Досить вагоме символічне значення має **золотий** колір. У християнстві золотий колір «співвідноситься з Богом, Богородицею, святістю, Господньою енергією, силою, світлом Христа та ін. ...У літературі «золотий» є символом-синонімом до слів «багатий, щасливий, рідний, дорогий, коштовний, сонячний» [10, с. 161]. В. Шевчук пише: «Сонце сиділо вже в недалекому клені і наче розчісувало гілляччям своє золоте волосся» [11, с. 14]; «День цвів чудовим літом, над ним розгорнулося чисте й яскраве небо; сонце аж з себе виходило – сипало жовтим золотом, від того тремтіла ніжна шовкова блакить, все мерехтіло й дихало» [11, с. 408]. Хлопець відблискує світлом, як золотом: «рука, яка втрапила в пучок світла, засвітилась чистим золотом», обличчя золотіло й світилося. Для Галі Хлопець є золототілим хлопчиком: «Його тіло світиться й грає жовтими переливами, він наче золота статуя...» [11, с. 253]. Іван на фоні сонця побачив своїх п'ятеро ненароджених синів: «Були голі й прекрасні, з позолоченими тілами і з золотими думками в головах. Мали за спиною білі крила... Вся вулиця була залита тим-таки світлом, в якому розчинялося каміння й паркани; плавився, стаючи монолітною брилою золота, пісок біля річки, а сама річка лягла покладом твердої бірюзи» [11, с. 224]. Золотоволосими

стають горби, оси, золоті іскри, існують золоті яблука, золоті струнки павутиння. «Пообабіч тяглися хліба, і бриніли вони важким золотом...» [11, с. 444]; «Рівно горіло довкруги жовте листя, ясно висвічуючи золотою барвою» [11, с. 461]. Золотий колір – колір щастя, багатства, світла.

Білий – колір чистоти, світла. У главі «Свічення» старий білий попик з білими віями їде на білому конику. Він такий білий, як сметана. Це позитивний герой. Ціла низка епітетів із прикметником білий має пряме значення: пісок білий та іскристий, білі квіти, білий туман, білі крила, білі зорі, як яблука, біла ряднина, біла сорочка, біла борода. Відомо, що білий колір асоціюється з денним світлом, Божим світлом.

Але білий колір «має і протилежну семантику; він є знаком порожнечі, безтілесності, мовчання, смерті. Слов'яни одягали покійників саме в білий одяг» [10, с. 160]. У романі В. Шевчука мертві діти-янголята були, наче з білого каменю точені, молочно-ясні діти, ясно-білі й чисті. Невинність і смерть поєднав білий колір: «Зирнув на сліпуче-білий прочіл і побачив там далеко, на срібно-білому тлі, три снігові баби... Батько стояв на порожній дорозі, ніби з паперу вирізаний. Хитався й розчинявся, блідий і вицвілий, у білому кожусі і з білим кийком. ...Діти лежали у світло-сірому сутінку і світилися» [11, с. 394]. Білий колір асоціюється з хворобою, потойбіччям, тугою: крейдяне обличчя, біла дорога для ворожки, біла або чорна постать чорта, білий і чорний коні, білий, як сметана, хорт, білий олень, біла маска смерті, біла пташка печалі. У мареннях і снах Марія проходить білу дорогу: «Вони пішли через білу, що мертво сяяла над світлом, дорогу і не почули навіть відгомону власних кроків» [11, с. 373]. Пан у главі «Перевізник» розливає біде мертво світло. Абстрактні поняття сум, жаль також набирають білого кольору: «...а жаль його ставав великий, білий – як зима чи крижана річка» [11, с. 400]. Такий білий колір є небезпечним, він не пов'язаний із силами добра, він має таку ж символіку, як і чорний. Епітет білий тут стає також ознакою холоду, пустки, страждання.

Срібний колір викликає радість, він асоціюється зі спокоєм: «Запахло свіжовимитими дошками, і війнули в сонячному повітрі срібні крила простирадел» [11, с. 24]. Він є «кольором і блиском схожий на срібло», «блискучий від місячного саява» [5, с. 1380]. Радість огортає Марію срібним вогнем, коли повертається з мандрів Іван, а холодний спокійний місяць кидає срібне проміння. Батько Марії бачив світіння, що йшло від доньки: «Чисте, ясне срібло текло від

її постаті, і в тому сріблі побачив він раптом темний зблиск...» [11, с. 367]; «Жила хіба що оця тиша, яка висла навколо, і оце сонце зі срібними порошинками в ньому» [11, с. 456]; «І лягла перед ними зовсім срібна дорога, наче й справді річка текла...» [11, с. 482]. У переносному значенні срібний – «який дає радість, створює відчуття чогось приємного, світлого» [5, с. 1380]. Цей колір позитивний, тому присутній у житті персонажів: срібні сутінки, срібно-сині сутінки, срібний дзвін сміху, срібна мережа, срібний павук, сріблиста тиша.

Сивий колір асоціюється зі старістю, давністю. Дід Іван – сивогривий чоловік, а «кругла, сива й напрочуд ласкава бабуся» – його дружина Марія. Автор використовує й інші форми для називання діда Івана – сивань, сивоволосий козопас, сивий король. У старих людей і брови сиві, і сльози: «Котилися й котилися у старої з очей сиві сльози...» [11, с. 40]. Це також колір печалі і втоми.

Картини природи іноді також наповнені цим кольором. Туман порівнюється із сивим молоком, а ніч покриває сивим попелом тин і хлів: «Вдивлявся у ранок, молочний і теплий, від річки сходила сива пара...» [11, с. 31]. Цей колір близький до білого.

Сірий – «неяскравий, тьмянний, безбарвний, однотонний... хмарний, похмурий, нічим не примітний, невиразний, одноманітний» [5, с. 1324]. У главі «Дорога» похмурий день змальовується сірими кольорами: «Земля дрімала в сірому світлі, ця сірість уливалася в душі людей, і всі ходили трохи роздратовані. ... смуток став сірий, як ці хмари, котився він і котився, наче шукаючи для себе ясного сонячного провітку» [11, с. 283]. У главі «Джума» переважають сірі кольори, каламутне марево: «сірі хмари повили небо, сірі гуси летіли по ньому – все це сповнювало світ сірими драглями» [11, с. 325]. Від мору сонце в небі посіріло, усе наче попелом покрилося. Тиша для Іллі Торського стає сірою: «Натомість огорнула їх тиша, сіра й пелехата, роз'єднала у сивім мороку: спадали тоді на землю сутінки...» [11, с. 379]. У главі «Кров на снігу» бліда пані «стояла, ледь похитуючись, одіж її спадала долі сивими складками, розстелялася широко, як і ця сутінь» [11, с. 382]. Лісник у главі «Швець» весь сірий: «сіре одутле обличчя, сірі одутлі очі, сіра роздута одежа...» [11, с. 397]. Саме так має виглядати Злий Дух. Дивний песик «був сірий, наче із сірої повсті пошитий, тільки його очі блищали, мов срібні» [11, с. 483]. Хлопець у главі «Голос трави» має крейдяне обличчя, яке сіріє, відга-

няє холодом, кригою. У перевізника від страху «мозок заслало сірою вовною». Невиразним також був Анатоль, бо нагадував великого сірого птаха в сірому костюмі з сірими крилами за спиною. Тому й називає його автор Сірим. Микола Ващук сіріє від туги: «Вогонь, який відходив від нього, здавалося, гас, і він сірів так само, як горби, скелі, дерева й небо, – весь світ сірів тоді від його туги» [11, с. 61]. Для Галі туга також має сірий колір: «Стояла відтак біля вікна й сірала, як сіріє вечір перед зором, і поступово випливала з її очей богиня, покидала її напризволяще й відлітала, і гоїв її тільки оцей сірий вечір або також сірі уважні синові очі» [11, с. 27].

Ми зафіксували цілу низку епітетів: сіра вулиця, сіра сорочка, сіра кострубата рука, сіре бабине обличчя, сіре молоко, сірі стіни, сіра полотняна сорочка та ін.

Зелений колір «спокійний, символізує мир, спокій, надію, сили. У багатьох народів зелений колір – знак юності, надії, радості, але разом із цим незрілості, недосконалості» [10, с. 160]. Персонаж Хлопець здобуває науку чарівника в старої відьми, яка живе «серед зілля й трави, в зеленому морі, зарослім квітами...» [11, с. 539]. Після навчань у Жабуних він летить у темно-зелене море, у веселу прірву, саме тут він набере у себе нової сили: «...там живе зелена тиша, і саме там має заговорити до нього трава і все зело» [11, с. 537]. Колір надії повертає до життя персонажа. У зелену барву огортається доквілля: «Драглисто-зеленими бачилися будинки пообабіч дороги і навіть оті вершиники попереду на зелених конях із синіми спинами» [11, с. 450]. Світло набирає зеленого кольору і огортає закоханих Івана та Надію в главі «Свічення»: «...звільнене світло притьма линуло у повітку й обіляло закоханих густим зеленим світлом» [11, с. 455]. Знаходимо в романі зелені хвилі літа, довгу зелену вулицю, соковиту зелену траву, тут колір є прямою вказівкою на пору року або час дня: «...зелений сутінок розцвів несподіваним світлом...» [11, с. 55]. Зелений – колір сподівання, весняного оновлення, радості. Закономірно, що і в літературі він є кольором усього щасливого та прекрасного, повного надій, молодого.

Чорний колір частіше виступає символом трагедії, смутку, печалі, смерті, нещастя. «Чорний колір практично в усіх етнокультурах – це символ темряви, зла, смерті, диявола, пекла, Заходу та ін.» [10, с. 161]. Загадковий Анатоль з сірого в місячному сяйві перетворюється на чорного: «сірий костюм його став чорний, блищали лаковані туфлі, капелюха він зняв, і чорне волосся лежало, наче тушию

підчорнене...» [11, с. 98]. Для зраненого Івана, якому викололи очі, наступає ніч. Чорний колір – колір біди, болю. Часто чорний позначає не тільки колір природних явищ у темну пору, а й відтворює емоційне враження від споглядання природи, почуття людини, актуалізуючи переносне значення слова: *«Над ним погасло сонце, чорна ніч окутала зусібіч, чорні хмари спускалися на землю, чорний біль пронизував йому голову, виростили чорні квіти й пахли кров'ю»* [11, с. 430]. Для Івана чорними кугавами розвертаються небеса, сам він стає чорним переко-типолом. Перевізник пливе по чудній чорній ріці, не бачить неба: *«очевидно захмарило – там, у горі, висіла чорна прірва, багатозначна і глибока. ... Побачив – великий чорний птах, що заслонив небо, крила його – ніч, а тіло його – небо»* [11, с. 550]; *«Віддалік уже зовсім виразно блимали, йшли по небі чорні отари, чорні сердиті отари з золотими вогняними язиками»* [11, с. 412]. Похмурі картини природи передають душевний стан, втому, неспокій. Чорними кольорами виділяються негативні персонажі: чорна жінка, чорна вдова, чорні очі, «повні ясного вмиротвореного світла», каламутний погляд, чорний погляд, чорний пес, чорний лахман, чорна ніч, чорна кума, жінка в чорному, чорний попіл.

Справедливо зазначають Г. Гримашевич та Н. Мельник, що «в українського народу чорний колір ніколи не асоціювався з чимось позитивним, світлим і чистим», бо викликав тривогу, небезпеку, зло, сум, смерть – негативні емоції [6]. Але у романі «Дім на горі» іноді чорний колір підсвічується, дає тепло. Неоліна звернула увагу на погляд Хлопця: *«чорний та гарячий, в якому клубилося й палахкотіло стільки світла й сили»* [11, с. 246]. Темні морочні очі відьми Меланки в главі «Відьма» одночасно гарячі й лискучі. Автор порівнює Хлопця з чорнокнижником, чаклуном, який має надприродні можливості. Чаклуни належать до темної сили. Чорний колір є також символом первісної мудрості.

Із фольклорних творів дізнаємося, що **червоний** колір має сильний емоційний заряд радості, свята; набуває змісту урочистості, небуденності, незвичності, казковості: *«Крізь вікно вливалися пахоці вечірніх квітів; захід уже пригасав, а він не міг одвести погляду від тендітного й мерехкого світла – блідло воно на очах і й покривалося синюватою млою. Червоне в тій імлі густо малиново-віло, але й це тривало недовго: вже тільки невелика бордова смужка лежала вперек неба, наче загублена Вітром червона хустка»* [11, с. 17].

Червоний колір має властивість збуджувати, спонукати до дії. Стара Жабуниха *«відчувала, що*

тече їй по жилах вогонь. Червоний, а часом і зелений. Червоні та зелені хвилі покрили її й погасили зір» [11, с. 542].

Та найголовніше, що червоний колір символізує небезпеку (варіант крові). А ще червоний колір – це також колір пекла, вогню. У перші обійми та поцілунки Галі з Анатолем вривається червоний колір – колір пекла, але й радості також. Увесь світ для Галини стає червоним: багряне небо, червоне Анатолеве плече, червона трава і рубінові скелі, червоні руки, чорно-червоні груди, червоний птах, який ніс у синю безвість. *«Відтак стало все в тому вечорі червоне»* [11, с. 98]. Страх і пристрасть джигуна викликають червоний вогонь, який іноді переходить, як червоний місяць, у чорний. Ніч кохання для Галі також буде червоною: *«Червона кров пливла у цей вечір, сльози також вигравали рубіновими вилісками, вся роса відсвічувала червоним – така вже видалася для неї ніч»* [11, с. 126]. Але дорога життя Галі буде синьою: *«Синя дорога текла й текла в просторін»* [11, с. 129]. Захід сонця з червоного переходить у легкий багрянець, грає різними відтінками червоного: *«Небо напроти них грало. Малинові смужки вливалися у бузкові, які розчинялись у густо-червоному, натомість бриніли навдоділ оранжеві стяги»* [11, с. 27]³. Попик у главі «Свічення» йде поміж вогнищ, червоне саяво почервонило одягу й обличчя старого, навіть метелики стали червоні, як жар, *«тільки очі сяяли синім вогнем, був той вогонь терплячий і милостивий»* [11, с. 474]. Червоний колір набуває значення «напружений», «тривожний», «негативний», «демонічний». Як бачимо, символізм червоного кольору багатозначний.

Трапляються й інші кольори, але вони не такі активні, як перераховані.

Колір у власних назва. Серед назв персонажів роману натрапляємо на найменування, в основі яких є колір. Хлопчик із золотими кучерами названий Золотоволосиком. Апелятив сірий перейшов у власну назву Сірий, так автор назвав загадкового чоловіка, який був у сірому костюмі, мав за плечами сірі крила: *«Знову приходив до мене уві сні той Сірий: чи то птах, чи людина»* [11, с. 105]. Мотивами для утворення таких літературно-художніх антропонімів є зовнішній вигляд чи манера одягатися. Ми звернули увагу також на абстрактніми (асоціоніми) в супроводі кольорів: Печаль синьоока, Розсудливість сіроока, княгиня Біла Зоря, блідолиций Княженко.

Висновки. Як бачимо, щоб зрозуміти сенс кольорів, потрібно проникнути в глибини підсві-

домості письменника, розкрити риси авторського бачення. За результатами дослідження колірних лексем у романі «Дім на горі» В. Шевчука ми виявили їхнє словесне багатство і розкрили внутрішню форму, вивчили різні семантичні перетворення і символізацію, яка властива для певного етносу.

Автор надає перевагу синьому та жовтому (золотистому) – кольорам неба та сонця.

Вдале поєднання «холодного» синього кольору з «теплим» жовтим – це поєднання мудрості з теплом і світлом. Звернено увагу на символічність колірних епітетів, які можуть формуватися на основі прямого значення слова – назви кольору і на основі переносного, вони відбивають народні традиції, звичаї, вірування. Отже, колірні лексеми в романі В. Шевчука «Дім на горі» відіграють важливу роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вегеш А. Колірний символізм у заголовках романів про УПА Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 17. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 155–160.
2. Вегеш А. Роль кольору в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Записки з українського мовознавства*: Вип. 26. У 2-х томах. Т. 2: 36. наук. праць *Operain linguistica ukrainiana: Fascicillum 26. Vol. 2* / Головний ред. Ю. Ковалевська. Одеса: «Полипринт», 2019. С. 27–36.
3. Вегеш А. Символічна функція кольору в романі Любка Дереша «Трохи п'їтьми, або на краю світу». *Освіта Закарпаття*. Науково-методичний журнал Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. № 21. Ужгород, 2015. С. 72–77.
4. Вегеш А. Стилістична роль літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» Андрія Кокотюхи. *Лінгвістичні дослідження*: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. Вип. 48. С. 23–237.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Гримашевич Г. Мельник Н. Семантика кольорів у творчості Валерія Шевчука. URL: [grimashевич мельник.pdf](#) (дата звернення: 13. 04. 2026).
7. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
8. Косарева Г.С. Сакральні виміри прози Валерія Шевчука (на матеріалі романів «На полі смиренному», «Три листки за вікном»). URL: [34536-Текст статті-64786-1-10-20141218.pdf](#) (дата звернення: 13. 04. 2026).
9. Переломова О. Мовний аспект ідіостилю Валерія Шевчука. URL: [Мовний аспект ідіостилю Валерія Шевчука](#) (дата звернення: 13. 04. 2026).
10. Словник символів культури України. За загальною редакцією В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренко, В.В. Куйбіди. 3-є вид. Київ: Міленіум, 2005. 352 с.
11. Шевчук В. Дім на горі. Роман. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2017, 600 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026